

Paulina Rosalska

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Barbara Greszczuk

1. Biogram

Urodziła się 9 lipca 1950 roku w Rzeszowie, zmarła 18 stycznia 2021 roku. Po maturze zdanej w 1968 roku rozpoczęła studia polonistyczne w WSP w Rzeszowie, które ukończyła z wyróżnieniem w 1973 roku. Pracę magisterską pt. „Niektóre odmiany przydawki wyodrębniającej w polszczyźnie literackiej” napisała pod kierunkiem Stefana Reczka. Zaraz potem została zatrudniona jako stażystka w Zakładzie Języka Polskiego WSP (od roku 2001 Uniwersytet Rzeszowski). W latach 1974–1976 pracowała na stanowisku asystenta, a następnie do roku 1982, w którym obroniła doktorat, na stanowisku starszego asystenta. Pracę doktorską pt. „Rozwój konstrukcji porównawczych w polszczyźnie” napisała pod kierunkiem Krystyny Pisarkowej. Po doktoracie została zatrudniona na stanowisku adiunkta w powstałym rok wcześniej Instytucie Filologii Polskiej. W 1994 roku w Instytucie Języka Polskiego PAN uzyskała habilitację na podstawie monografii „Składniowe wykładniki negacji i ich funkcje w historii języka polskiego”. W latach 1993–1996 pełniła funkcję zastępcy dyrektora IFP, w latach 1996–2002 – kierownika Zakładu Polszczyzny Historycznej i Dialektologii. W marcu 2002 roku otrzymała nominację profesorską i w tym samym roku podjęła pracę w IFP na Wydziale Humanistycznym Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach (od roku 2008 Uniwersytet Jana Kochanowskiego) na stanowisku profesora nadzwyczajnego, a w roku 2003 rozpoczęła na tej uczelni pracę na stanowisku profesora zwyczajnego. Konsekwencją awansu było objęcie kierownictwa Zakładu Polszczyzny Współczesnej w IFP. W latach 2008–2012 pełniła funkcję dyrektora tego instytutu. Była członkiem PTJ, TMJP (pełniła funkcję przewodniczącej zarządu oddziału w Rzeszowie) oraz Societe Internationale de Dialectologie et Geolinguistique.

Bibliografia prac B.G. liczy ponad 70 publikacji, w tym 4 monografie. Jej zainteresowania naukowe koncentrowały się wokół składni i fleksji języka polskiego (w ujęciu synchronicznym i diachronicznym), języka religijnego i artystycznego, translatoryki, onomastyki, dialektologii i nauczania językoznawstwa na poziomie uniwersyteckim.

2. Gramatyka

Najbardziej płodny okres badań B.G. nad gramatyką polszczyzny przypadł na pierwsze dziesięciolecie jej pracy naukowej. Choć jej zainteresowania badawcze z tego zakresu były szerokie, a tematyka prac dotyczyła różnorodnych problemów polszczyzny współczesnej i historycznej, można w jej tekstach gramatycznych wyróżnić dwa główne nurty tematyczne. Pierwszy z nich związany był z zagadnieniem składni i semantyki konstrukcji porównawczych. Problematyce tej autorka poświęciła kilka artykułów (B.G. 1981, 1985ab, 1986ac) oraz monografię (B.G. 1988), która powstała na podstawie jej rozprawy doktorskiej. Praca ta stanowi analizę konstrukcji porównawczych w polszczyźnie w ujęciu diachronicznym głównie na podstawie kryteriów składniowych, jako że podsystem składniowy cechuje się znacznie większym stopniem ciągłości (niezmienności) niż podsystemy morfologiczny, fonologiczny czy semantyczny (por. także B.G. 1986b); kryterium semantyczne pełni funkcję wtórną, pomocniczą. Autorka przeanalizowała konstrukcje porównawcze na tle innych struktur składniowych i dowiodła, że w niektórych przypadkach granice między strukturami porównawczymi oraz nieporównawczymi (pozornie porównawczymi) zacierają się. Korzystając z testów inwersji, substytucji, transformacji i interpolacji wyróżniła trzy podstawowe typy struktur o cechach formalnych porównań: konstrukcje zdecydowanie porównawcze, konstrukcje przejściowe i konstrukcje zdecydowanie nieporównawcze; zauważyła jednak, że w wypadku konstrukcji z negacją podział ten jest niewystarczający, a stopni porównawczości jest więcej. Drugi ważny podział związany był z obecnością w omawianym typie struktur stopnia wyższego i najwyższego – na tej podstawie wyróżnia porównania gradacyjne i niegradacyjne. Autorka w następujący sposób definiowała struktury porównawcze:

Tak więc porównanie to konstrukcja dwuczłonowa (relat i referent), wyposażona w odrębny znak relacji porównawczej (funktor). Wyróżnione dwa człony mają swoją wartość semantyczną: oznaczają dwa obiekty porównania (pojedyncze lub mnogie), jeden porównywany, drugi porównujący, przy czym porównanie dotyczy nie tyle samych obiektów, ile ich cech. Cecha pierwszego obiektu może być niekiedy formalnie zgramatyzowana, np. w postaci comparativu *przym./przysł.* Mówimy wtedy o drugim obok funkтора wyznaczniku strukturalnym porównania – o tak zwanym wykładniku. Drugi obiekt może być również ujęty w jakąś zgramatyzowaną formę, np. w formę określonego stałego przypadku. Wtedy funktor (najczęściej w postaci przyimka) tworzy z nim stałą strukturę przypadkową (przyadek analityczny), np. *nad + acc sg/pl* (B.G. 1988: 135).

Drugi z tych nurtów dotyczył problematyki negacji. Badania nad zagadnieniem składni konstrukcji z negacją zaowocowały artykułami na temat różnorodnych problemów związanych z wykładnikami negacji przede wszystkim w ujęciu historycznym, m.in. ich obligatoryjnością w określonych typach struktur czy trwałością negatywnych struktur składniowych (por. np. B.G. 1985a, 1993b, 1996), oraz monografią (B.G. 1993a), która stała się podstawą uzyskania przez B.G. habilitacji. W pracy tej B.G. analizowała – w perspektywie diachronicznej i synchronicznej – zdania z różnymi typami negacji, zdając sprawę ze skomplikowanych zależności, jakie występują w tym zakresie między warstwą formalną a semantyczną

i pragmatyczną. Podkreślała badaczka różnicę między pełniącą różnorodne funkcje negacją w języku naturalnym a negacją logiczną, którą traktuje „wyłącznie jako punkt odniesienia i tło zasadniczych analiz” (B.G. 1993: 141). Podstawowy podział wykładników negacji według B.G. obejmuje negatory strukturalne, czyli wszystkie negatory powiązane etymologicznie z *nie*, i negatory inherentne – wyrażenia niepowiązane etymologicznie z *nie*, ale zawierające negację w warstwie semantycznej (np. *bez*, *oprócz*, *rzadko*). Negatory strukturalne dzieli na pojedyncze (partykuły, spójniki i zaimki) i skorelowane (występujące w wypowiedziach złożonych, np. *(ani) nie czytam, ani nie piszę*) (B.G. 1993: 68–69), z kolei negatory inherentne dzieli na mocne (spełniające kontekstowe testy negacji) i słabe (niespełniające takich testów) (B.G. 1993: 83–84). Ponadto, do negatorów jako leksemów rozpatrywanych w izolacji stosuje podział oparty na sile negacji – wyróżnia negatory pełne, półnegatory, ćwierćnegatory i negatory przybliżone (B.G. 1993: 142).

→ FLEKSJA, NEGACJA, SKŁADNIA

→ KRYSZYNA PISARKOWA

Najważniejsze publikacje

- B.G. 1973. „Zdania podrzędnie złożone ze wskaźnikami zespolenia «przy czym», «po czym»”. *Językoznawca* 26–27: 68–77 (artykuł opublikowany pod nazwiskiem Barbara Kawalec).
- B.G. 1978. „Liczebniki zbiorowe – kategoria fleksyjna czy słowotwórcza?”. *Język Polski* 58(1): 21–30.
- B.G. 1981. „Z historii konstrukcji porównawczej z «jako, jakoż» itp.”. *Język Polski* 61(1–2): 42–53.
- B.G. 1985a. „Staropolskie zdanie zaprzeczone ze wskaźnikiem zespolenia typu «aliz/by/», «alić», «aż/e»”. *Język Polski* 65(1): 24–33.
- B.G. 1985b. „Syntaktyczne sposoby realizacji porównań w polszczyźnie współczesnej”. *Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Rzeszowie. Filologia Polska* 17: 53–79.
- B.G. 1986a. „Dwa plany semantyczne niektórych konstrukcji porównawczych w języku polskim”. W *Język – teoria – dydaktyka. Materiały IX Konferencji Młodych Językoznawców-Dydaktyków*, red. M. Preyzner. Kielce: WSP im. J. Kochanowskiego, 185–198.
- B.G. 1986b. „O kryteriach i granicach ciągłości (trwałości) struktur syntaktycznych w rozwoju języka polskiego”. W *Studia historycznojęzykowe. Wybór problemów i przegląd metod badawczych z zakresu historii i języka polskiego*, red. I. Bajerowa. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 55–64.
- B.G. 1986c. „Synonimia syntaktycznych konstrukcji porównawczych (na materiale ze współczesnej i historycznej polszczyzny)”. W *Język – teoria – dydaktyka. Materiały IX Konferencji Młodych Językoznawców-Dydaktyków*, red. M. Preyzner. Kielce: WSP im. J. Kochanowskiego, 263–274.
- B.G. 1988. *Konstrukcje porównawcze i ich rozwój w języku polskim*. Rzeszów: Wydawnictwo WSP.
- B.G. 1991. „Semantyka i składnia wyrazów przeciw, przeciwko, naprzeciw w historii języka polskiego”. *Zeszyty Naukowe WSP w Rzeszowie. Językoznawstwo* 1: 9–31.
- B.G. 1993a. *Składniowe wykładniki negacji i ich funkcje w historii języka polskiego*. Rzeszów: Wydawnictwo WSP.
- B.G. 1993b. „Przeczenie przy «ani» – obligatoryjne czy fakultatywne?”. *Prace Filologiczne* 38: 107–137.

- B.G. 1995. „Na spirali historii. Próba nowej interpretacji ruchomych końcówek czasu przeszłego z partykułą «że»”. *Zeszyty Naukowe WSP. Językoznawstwo* 2: 47–58.
- B.G. 1996. „Staropolskie praeteritum, jego budowa morfologiczna i obciążenie funkcjonalne morfemów fleksyjnych”. W *Studia historycznojęzykowe. T. 2: Fleksja historyczna*, red. M. Kucała, i W.R. Rzepka. Kraków: IJP PAN, 111–119.
- B.G. 1996. „Trwałość (ciągłość) niektórych konstrukcji syntaktycznych z elementami negacji w rozwoju języka polskiego”. *Prace Komisji Słowianoznawstwa* 50: 251–259.
- B.G. 2000. *Archetypy starotestamentowe w polskich przekładach psalmów. Problemy lingwistyki stosowanej*. Rzeszów: WSP.
- B.G. 2015. *Polska poezja współczesna. Studia stylistyczno-językowe*. Kielce: Wydawnictwo UJK.

Literatura podmiotowa

- Godkowska, E. 2021. „Bibliografia prac prof. dr hab. Barbary Greszczuk”. *Słowo. Studia językoznawcze* 12: 11–18.
- Myszka, A. 2021. „Wspomnienie jest formą spotkania (Khalil Gibran). Prof. dr hab. Barbara Greszczuk (1950–2021)”. *Słowo. Studia językoznawcze* 12: 5–10.